

УДК 347.91

В.П. ФЕННИЧ, канд. юрид. наук, Закарпатський державний університет

СКАСУВАННЯ СУДОВОГО НАКАЗУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Ключові слова: судовий наказ, скасування

Запровадження в системі цивільної юрисдикції наказного судочинства по цивільним справам ще до введення у дію ЦПК України від 18.03.2004 року викликало жваві дискусії у наукових колах України. Проблемних питань, пов'язаних з даним видом судочинства, на думку вітчизняних вчених, було чимало: це і питання підвідомчості справ наказного провадження [1, с.467–481], питання строків наказного судочинства [2, с.219–222], питання процедур при розгляді справ наказного характеру, питання обґрунтованості судового наказу [3, с.310] і т.д. Але найбільше нарікань викликала власне процедура скасування судового наказу, що була передбачена Кодексом, де спір між науковцями точиться й по нині.

Процедура скасування судового наказу в цивільному судочинстві була предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених. Умовно їх можна поділити на два табори, де одні вчені вказують, що заява про скасування судового наказу не повинна обґрунтовуватися боржником з посиланням на докази [4, с.441; 2, с.220-221], а інші вчені їм заперечують та схвалюють доцільність даного правила [5, с.88; 6, с.274]. Виходячи з цього, метою даної статті є визначення порядку скасування судового наказу, який був закріплений в ЦПК України до та після судово-правової реформи 2010 року у контексті природи наказного судочинства по цивільним справам, виходячи з аналізу сучасної судової практики.

До судової реформи 07.07.2010 року порядок скасування судового наказу був простий і залишався незмінним впродовж 6 років з дня вступу в силу ЦПК України у вересні 2005 року. Зокрема, при розгляді справ наказ-

ного провадження скасування судового наказу проводив суд, що його виніс, оскільки не була передбачена можливість вимагати перевірки правильності судового наказу вищестоящою інстанцією. Після видачі судового наказу його копію разом із заявою стягувача та доданими до неї документами суд зобов'язаний був невідкладно направити боржникові рекомендованим листом. Самому стягувачу в ухвалі суду роз'яснювалося право в разі заперечення проти видачі судового наказу подати до суду заяву про його скасування на протязі 10-ти днів з дня отримання судового наказу. В разі надходження від боржника заяви про скасування судового наказу в межах встановленого строку суд, без виклику сторін справи, безумовно повинен був винести ухвалу про його скасування (ст.106 ЦПК України).

Як відзначали окремі вчені «...незгода боржника з заявленими до нього вимогами означає, що він оспорує документально підтверджене право кредитора на стягнення з нього грошової суми або витребування рухомого майна» [4, с.441]. Така позиція науковців підтверджувалася узагальненням практики, яке свого часу був провів Верховний Суд України за результатами розгляду справ наказного провадження, де було зазначено, що «...більшість судів скасовує видані судові накази незалежно від обґрунтованості заперечень боржника, ... оскільки на стадії розгляду заяви про скасування судового наказу суд не повинен досліджувати докази» [7].

Саме така легкість скасування судового наказу викликала незадоволення існуючим механізмом його спростування з боку ряду вітчизняних вчених, які вважали, що заявник повинен вказувати у чому полягає неправильність судового наказу та наводити докази на підтвердження своїх вимог. Зокрема, окремі вчені – С.Я. Фурса та Т.В. Цюра – ще до введення у дію нового ЦПК України прямо вказували «...для скасування судового наказу необхідно надавати докази до набрання останнім законної сили, оскільки в новому ЦПК не зазначено про необхідність обґрунту-

вання заперечень проти судового наказу і не вказано основних властивостей таких доказів, то можна прогнозувати, що достатньо будь-яких доказів. ... вважаємо, що необхідно боржнику надавати не тільки копію судового наказу, а й копії документів, за якими даний наказ постановлено, що узгоджуватиметься із ст.120 нового ЦПК і надасть можливість боржнику обґрунтовано відповідати на вимоги заявника» [5, с.87–88]. Автори посібника з цивільного процесу за редакцією С.С. Бичкової зазначали, що боржник, подаючи заяву про скасування судового наказу, повинен підтвердити за допомогою доказів існування спору про право, що і обумовить неможливість розгляду справи у наказному порядку [6, с.274].

В цілому побоювання вчених, які вважали, що необхідно мотивувати заяву про скасування судового наказу і підтверджувати її доказами зводилися до того, що боржник буде зловживати наданим йому правом на скасування судового наказу, що в свою чергу затягне вирішення питання захисту прав заявника, якому потрібно буде вже звертатися до суду за правилами позовного провадження. У липні 2010 року законодавці офіційно закріпили у чинному законодавстві України позицію даних вчених: відредагована ст.105 та додана ст.105¹ ЦПК закріпили необхідність обґрунтування заяви про скасування судового наказу з посиланням на докази.

Наразі процедура скасування судового наказу в цивільному процесі радикально видозмінилася, виходячи із зроблених нововведень.

Після видачі судового наказу він, разом із заявою стягувача та доданими до неї документами, на наступний день надсилається рекомендованим листом з повідомленням боржнику (ч.1-2 ст.104 ЦПК). Це робиться для того щоби боржник міг реалізувати своє право на скасування судового наказу. Саме від дати отримання, а не від дати надсилання документів у боржника є десять днів щоби написати заяву про скасування судового наказу (ч.1 ст.105 ЦПК).

ЦПК України детально регламентує реквізити даної заяви у ст.105, де новелою є зазна-

чення у ній обставин, які свідчать про повну або часткову необґрунтованість вимог стягувача з посиланням на докази, якими боржник обґрунтовує свої заперечення. Інакше кажучи, боржник повинен посилатися на певні юридичні факти, які свідчать про необґрунтованість вимог стягувача та вказувати якими доказами ці факти підтверджуються.

Якщо заява про скасування судового наказу не буде містити у собі обґрунтування заперечення боржника або посилання на докази, то суд залишає її без руху та встановлює строк для виправлення недоліків, який не може перевищувати п'яти днів (ч.6 ст.105 ЦПК).

При подачі заяви про скасування судового наказу до суду з дотримання встановленої процедури, виноситься в межах одного дня ухвала про її прийняття (ч.4 ст.105¹ ЦПК), яка разом з повідомленням про час і місце розгляду такої заяви надсилається сторонам наказного провадження також у межах одного дня (ч.5 ст.105¹ ЦПК). Дана заява відкрито розглядається у судовому засіданні на протязі 10 днів.

Принципово важливим є те, за якими правилами відбувається розгляд такої заяви. З аналізу ч.7 ст.105¹ ЦПК випливає, що у судовому засіданні при розгляді заяви про скасування судового наказу зачитується її зміст та заслуховується думка осіб, які беруть участь у розгляді справи. Після чого суддя повинен вирішити: залишити заяву без задоволення або скасувати чи змінити судовий наказ.

Якщо аналізувати вище описану змінену процедуру скасування судового наказу, виходячи з природи наказного судочинства та судової практики розгляду заяв про скасування судового наказу, очевидним є невдалість сформульованого законодавцем механізму скасування судового наказу, який не тільки ускладнює, але і затягує вирішення справ наказного характеру.

По-перше, за своєю юридичною природою наказне провадження виступає спрощеним видом цивільного судочинства, де за рахунок економії у процесуальних діях суд повинен задовольнити безспірну вимогу стягувача.

Висновок про безспірність вимог впливає з аналізу підстав, за якими суд може відмовити у прийнятті заяви про видачу судового наказу. Зокрема, серед таких підстав у ст.100 ЦПК називається така підстава як «із заяви і поданих документів вбачається спір про право». Якщо від боржника вимагати обґрунтування заяви про скасування судового наказу із підтвердженням зазначених ним фактів певними доказами, то як фактично, так і формально виникає між сторонами спір про право. Така властивість розглядуваної справи повинна бути притаманна тільки справам позовного, але не наказного характеру. Як вказує М. Свідерська, безспірні вимоги заявника у наказному провадженні впливають із повністю визначених і неоспорюваних цивільно-правових відносин [8, с.117]. Якщо боржник їх оспорує (обґрунтовано чи ні), то суд не повинен вирішувати даний спір про право, оскільки це буде суперечити природі самого наказного провадження.

Виходячи з вищенаведеного, можна констатувати певну непослідовність законодавця: спочатку він вказує, що вимога стягувача не повинна містити у собі спору про право, а потім, коли такий спір виникає у зв'язку із подачею заяви про скасування судового наказу законодавець вказує суду на необхідність його розгляду.

По-друге, якщо аналізувати правила розгляду заяви про скасування судового наказу, то можна констатувати, що ЦПК не зобов'язує боржника подавати докази на підтвердження наявності чи відсутності тих фактів, які обґрунтовують його заперечення проти вимог заявника. Зокрема, заява про скасування судового наказу повинна містити посилення на докази, але до неї не потрібно подавати докази.

Якщо аналізувати практику винесення ухвал суду про скасування судового наказу, то можна побачити, що у судовому засіданні абсолютно не відбувається дослідження доказів з боку сторони боржника. Згідно ст.105¹ ЦПК головуєчий, при розгляді заяви про скасування судового наказу зачитує текст такої за-

яви та заслуховує думку осіб, які беруть участь у справі. Жодних інших процесуальних дій у порядку розгляду такої заяви чинний ЦПК не вимагає. Отже, доведення обставин справи, які обґрунтовують заперечення боржника за змістом ст.105¹ ЦПК не вимагається. Це положення прямо підтверджується судовою практикою, де судді скасовують судові накази не тільки без дослідження доказів з боку сторони боржника, а також у відсутність самих сторін, виходячи тільки з мотивів заяви [9].

Окремі судді, не дивлячись на те, що чинне цивільне процесуальне законодавство не вимагає цього, починають встановлювати по суті обставини справи, про які стверджує сторона боржника через дослідження поданих ним доказів; пропонують сторонам подати інші докази, які є у них; цікавляться чи не має потреби такі докази за допомогою суду витребувати й т.д. І після серії таких процесуальних дій потім констатують – «...доводи викладені боржником у його заяві потребують додаткового дослідження, а тому судовий наказ необхідно скасувати» [10]. Очевидно, якщо судді при розгляді заяв про скасування судового наказу почнуть витребувати за клопотанням сторін докази, викликати свідків та вчиняти інші процесуальні дії направлені на збір доказового матеріалу за межами судового засідання, то наказне судочинство з спрощеного перетвориться у звичайне позовне, але з обмеженими можливостями для самих сторін. З іншого боку недоцільно вчиняти всі вище описані процесуальні дії, щоби потім констатувати, що стягувач може звернутися із позовною заявою до суду.

Отже, якщо чинне законодавство не вимагає доказувати, а тільки обґрунтовувати чому необхідно судовий наказ скасувати, то цілком логічним є запитання, а навіщо обґрунтовувати, якщо це судом взагалі не перевіряється за допомогою доказів. Законодавець у вирішенні цього питання ніби зупинився на півдорозі.

По-третє, новелою для наказного провадження стала можливість, якщо не була задоволена заява про скасування судового наказу оскаржити таку ухвалу суду першої інстанції

до вищестоящого суду. Розгляд такої скарги відбувається за звичайними правилами, які передбачені для провадження у суді апеляційної інстанції без винятків. Звідси виходить, що сторони наказного провадження формально опиняються у ситуації сторін позовного провадження.

Апеляційна інстанція може не тільки задовольнити чи відхилити апеляційну скаргу на ухвалу суду про залишення заяви про скасування судового наказу без задоволення, але і направити справу на повторний розгляд до суду першої інстанції [11]. Можливість винести спір про право у наказному провадженні на розгляд до суду апеляційної інстанції повністю нівелює таку властивість наказного судочинства як оперативність.

Якщо виходити з вище описаних аргументів, то можна констатувати, що механізм скасування судового наказу, який був видозмінений за судово-правовою реформою 2010 року набагато більше зблизив наказне провадження з позовним. Між боржником та стягувачем практично відбувається змагання у судовому засіданні як у першій, так і апеляційній інстанції, що обумовлює вирішення судом спору про право. Мало того, враховуючи можливість залишення заяви про скасування судового наказу без руху, виклик сторін наказного провадження в судове засідання для розгляду такої заяви, апеляційне оскарження ухвали суду про незадоволення заяви про скасування судового наказу, повноваження суду апеляційної інстанції направити справу на повторний розгляд до суду першої інстанції можна з очевидністю констатувати не тільки наскільки ускладнилася процедура скасування судового наказу, але й наскільки вона затягнута у часі. У свою чергу це повністю перекреслює ті причини, якими законодавець керувався, запроваджуючи наказне провадження у цивільному процесі в 2004 році.

Наказне судочинство виступає собою провадження у безспірних справах, де вимоги заявника мають бути очевидними у вирішенні і документально підтвердженими. Саме тому, на нашу думку, вимагати від

боржника аргументувати заяву про скасування судового наказу з посиланням на докази і, як наслідок, наділяти можливістю суд першої інстанції її розглядати у судовому засіданні за участі сторін є недоречним. Необхідно повернутися до того механізму скасування судового наказу, який був закріплений у законодавстві до 07.07.2010 р. В інакшому разі наказне судочинство як оперативна форма розгляду цивільних справ повністю себе дискредитує та позбавить заінтересованих осіб альтернативного і привабливого варіанту захисту своїх суб'єктивних прав. І не варто побоюватися того, що легкість скасування судового наказу за дореформенним порядком приведе до зловживання у цій сфері. Як підтверджує судова статистика у першому півріччі 2010 року було видано 154,4 тис. судових наказів, з яких було скасовано за заявами боржників 10,9 тис. (7,05 %) [12]. Все-таки не варто забувати про ті «мінуси», які буде мати боржник, який зумовить звертатися стягувача з позовною заявою до суду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комаров В. Новелізація цивільного процесуального законодавства та засади нового Цивільного-процесуального кодексу України / В. Комаров // Вісник Акад. правових наук України. – 2003. – № 2–3. – С. 467–481.
2. Феннич В.П. Строки у наказному провадженні цивільного судочинства / В. П.Феннич // Вдосконалення правового захисту прав та основних свобод людини і громадянина : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та аспірантів (23 квітня 2010 р.). – Івано-Франківськ : Прикарпатськ. нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2010. – С. 219–222.
3. Луспенік Д. Д. Застосування новел ЦК і ЦПК України в судовій практиці / Д. Д. Луспенік. – Х. : Харків юридичний, 2005. – 432 с.
4. Луспенік Д. Д. Розгляд цивільних справ судом першої інстанції / Д. Д.Луспенік. – Х. : Харків юридичний, 2006. – 480 с.

5. Фурса С. Я. Докази і доказування у цивільному процесі : науково–практичний посібник / С. Я. Фурса, Т. В. Цюра. – К. : Видавець Фурса С. Я., КНТ, 2005. – 256 с. (Серія: Процесуальні науки)

6. Цивільне процесуальне право України : навч. посіб. / за заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : Атіка, 2006. – 384 с.

7. Бурлай О. Є. Практика розгляду судами цивільних справ у наказному провадженні / О.Є.Бурлай, Л.І.Охрімчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/2A588DD61838F27BC22573DF0033FF3A?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=2A588DD61838F27BC22573DF0033FF3A>.

8. Свідерська М. Порівняльна характеристика судового наказу, судового рішення та виконавчого напису нотаріуса / М. Свідерська // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 3. – С. 117–119.

9. Ухвала Галицького районного суду м. Львова у справі № 2с–60 від 13 квітня

2011 року / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15057603>.

10. Ухвала Богуславського районного суду Київської області у справі № 2–с–12/11 : від 11.04.2011 р. / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14861461>.

11. Ухвала Апеляційного суду Миколаївської області у справі №22ц–877/11 : від 31.03.2011 р. / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14819183>.

12. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції у I півріччі 2010 р. (за даними судової статистики) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/DB726E471C0C7D96C22577CB0043223F?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=DB726E471C0C7D96C22577CB0043223F&Count=500&>.

Феннич В. П. Скасування судового наказу в цивільному судочинстві / В. П. Феннич // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 921–925 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11fvpvcc.pdf>

Зроблено аналіз, виходячи з природи наказного провадження та судової практики розгляду заяв про скасування судового наказу, позитивні та негативні моменти механізму скасування судового наказу, що був змінений за судово-правовою реформою 2010 року.

Феннич В.П. Отмена судебного приказа в гражданском судопроизводстве

Выполнен анализ, исходя из природы приказного производства и судебной практики рассмотрения заявлений об отмене судебного приказа, позитивных и негативных моментов механизма отмены судебного приказа, который был изменен судебно-правовой реформой 2010 года.

Fennych V.P. Cancelling a Court Order in Civil Proceedings

Based on the nature of the acting proceedings and judicial practice, the author analyzes in this article the positive and negative aspects of court order canceling mechanism that has been modified by judicial reform of 2010.